

Klaas Spronk

De bijbel en de (computer)cultuur

Sinds november 2002 is op het internet een website van de Amsterdam University Press te vinden over de invloed van de bijbel op de Nederlandse cultuur: www.bijbelencultuur.nl. Naar eigen zeggen stelt men zich ten doel 'deze invloed in heden en verleden aan te tonen en te illustreren'. Daarbij zal worden verwezen naar 'schilderijen, toneelstukken, spreekwoorden, architectuur; maar ook politiek, staatsvorm, rechtspraak, moraal en veel meer'. Als tekstuele basis wordt de *Nieuwe Bijbelvertaling* (NBV) gebruikt; om preciezer te zijn: de voorlopige teksten zoals deze zijn verschenen in de drie uitgaven van *Werk in uitvoering*. De definitieve tekst van de NBV zal pas in oktober van dit jaar worden gepubliceerd. De redactie van de website kan echter nog even vooruit. Tot dusver zijn de bijbelboeken Genesis, Ester, Psalmen (gedeeltelijk), Prediker, Judit, Marcus, Lucas, en 1 Korintiërs verwerkt. *Werk in uitvoering* bevat ook de tekst van Ruth, Amos, Jona, Zacharia, Wijsheid, Handelingen en Openbaring. Dus

daar zal momenteel wel aan gewerkt worden. Op sommige plaatsen zal de tekst van de reeds behandelde bijbelboeken nog aangepast moeten worden aan de meest recente versie van de tekst.

De website ziet er mooi en overzichtelijk uit. Aan de bovenzijde staat een werkbalk die de mogelijkheid biedt om op allerlei manieren de bijbeltekst en daarop gebaseerde uitingen in kunst en cultuur te benaderen. De resultaten van die zoektocht worden daaronder weergegeven. Rechts de bijbeltekst, links de tekst van allerlei commentaar, overzichten en verwijzingen. Daartussen verschijnen in een smalle balk afbeeldingen die bij de weergegeven bijbeltekst horen. Die kan men ook in een eigen venster weergeven, met een korte beschrijving. Verder zijn er enkele muziekfragmenten te beluisteren en zijn er videofragmenten beloofd. Het navigeren werkt het prettigst via de bijbeltekst. Daarin zijn de verwijzingen naar 'terzijdes', afbeeldingen en geluid gemarkeerd. Sommige woorden en passages zijn onderstreept. Dat duidt op een korte toelichting, die op het scherm verschijnt als men met de muis over dat gedeelte heen gaat. Vaak betreft het opmerkingen die ook als voetnoot in Werk in uitvoering zijn te vinden: over mogelijke andere vertalingen of over varianten in de grondtekst. Ook worden vreemde woorden en tijdgebonden voorstellingen op deze manier toegelicht.

Beperkingen

Het is met de huidige middelen geen kunst om plaatjes bij een bijbeltekst te zoeken. Een simpele zoekopdracht via een gangbare zoekmachine op internet levert in korte tijd heel veel eenvoudig te downloaden materiaal op. De redactie van 'De bijbel in de Nederlandse cultuur' houdt zich strikt aan de in de naam aangeduide beperking. Illustratief is dat bij de presentatie het beeldmerk van computerbedrijf Apple één van de blikvangers was. Het was opgenomen vanwege de intrigerende verwijzing naar (de hap uit de vrucht van) de boom der kennis in de tuin van Eden. In een interview in *Trouw* van 16 november 2002 merkt hoofdredacteur Hubert Slings op dat het hier weliswaar niet om een Nederlands ontwerp of bedrijf gaat, maar dat het wel 'deel van onze culturele bagage' is. Het was wel onderwerp van discussie geweest. Blijkbaar was die discussie nog niet afgesloten, want momenteel is deze afbeelding niet meer te vinden op de website. Daarentegen wordt het evangelie van Marcus geïntroduceerd met een verwijzing naar het logo van het kledingmerk G-sus met daarin de afbeelding van een doornenkroon. Anders dan de (Spaans klinkende) naam doet vermoeden gaat het hier om een Nederlands bedrijf. Dat mag wel.

*geen kunst om
plaatjes bij een
bijbeltekst
te zoeken*

Wat betreft het beeldmateriaal is deze beperking wel wat gekunsteld. Het gaat hier vaak om cultuuruitingen die niet aan grenzen gebonden zijn en dus 'van buitenaf' grote invloed op onze cultuur kunnen hebben; of liever: deel uitmaken van onze cultuur. Waar het de taal betreft is de strikte afbakening van het materiaal beter te verdedigen en in ieder geval ook goed uitvoerbaar. Het levert enkele interessante verwijzingen op naar bijbelse elementen in de Nederlandse letteren. Voor de website worden er ook nieuwe teksten geschreven; niet alleen de geijkte inleidingen, maar ook bijvoorbeeld een gedicht van Leo Vroman over de psalmen, een column van Jan Siebelink over de 'hof van Eden' (met de onder schrijvers gebruikelijke hunkering naar de Statenvertaling) en stukje van Antoine Bodar over de eucharistie. Dat smaakt naar meer. Tot op heden is de hoeveelheid materiaal wel erg beperkt. Waar blijft het beloofde overzicht in de rol van

Signalement bijbel in onze literatuur? In het genoemde interview sprak Slings van een 'mer à boire'. Anderhalf jaar later is nog maar er weinig meer dan een plasje dat slechts een klein beetje spettert.

Interessant is de rol die de NBV speelt bij deze website. Het is goed dat deze mooie vertaling via dit kanaal aan een breed publiek wordt voorgesteld. (Dat gebeurt overigens ook via de eigen website van het Nederlands Bijbelgenootschap.) Het levert dus vooralsnog wel de beperking op dat op dit moment nog niet alle teksten beschikbaar zijn. Wie via internet meer overzicht wil hebben van kunst en de Nederlandstalige bijbel moet zijn/haar heil maar zoeken op www.statenvertaling.net. Aan de opsomming van zegswijzen die ontleend zijn aan de bijbel is goed te zien wat één van de gevolgen is van de keuze in de NBV voor 'natuurlijk Nederlands'. Bij veel uitdrukkingen moet worden vastgesteld dat ze als zodanig niet meer in de NBV voorkomen.

*waarde van
website door
proces van actie
en reactie*

Computercultuur

De teksten zijn informatief, de beeldkeuze is weloverwogen en de afbeeldingen zijn van hoge kwaliteit, maar van een goede website mag je meer verwachten. Je zou kunnen zeggen dat de makers het internet zelf als cultuuruiting niet serieus genoeg nemen. Zoals hij nu is lijkt de website in de eerste plaats op een cd-rom in wording.

De vergelijking dringt zich op met de uitgave in 1971-1972 door o.a.

De Geïllustreerde Pers van 'de bijbel'. Die werd door de toenmalige voorzitter van het NBG, W.C. van Unnik, aangeprezen als 'een Bijbel in de vorm van onze tijd'. Via afleveringen kreeg men de bijbeltekst in huis met vele afbeeldingen in kleur en met een keur aan wetenswaardigheden. De losse katernen kon men zelf inbinden in zeven mappen. Je ziet ze tegenwoordig nogal eens op rommelmarkten. Voor een koopje kun je zo aan een schat van materiaal komen. De manier waarop de website wordt opgebouwd doet sterk denken aan zo'n publicatie in afleveringen. Het belangrijkste verschil is dat nu gebruik gemaakt kan worden van het voordeel dat je op een computer het materiaal beter kunt presenteren. De gebruiker kan tot op zekere hoogte zelf de verbanden leggen en eventueel een en ander ook kopiëren. Op dit punt van de presentatie laat de website wel wat te wensen over: de interface is traag, soms vallen de keuzemenu's en pop-up vensters over elkaar heen en het geluid is wel erg fragmentarisch.

Het meest bedenkelijke is nog wel dat de website aan een boek doet denken. Hij is statisch. De informatie wordt wel steeds uitgebreid maar is niet echt dynamisch. En juist dat laatste is de kracht of misschien ook wel de plaag van het internet: alles verandert voortdurend. Een echt interessante website bewijst zijn waarde door de manier waarop het inspeelt op dit proces van actie en reactie. De makers van de website gaan hier in zekere zin wel op in. In navolging van de voorpublicaties van de NBV spreekt men over 'werk in uitvoering'. Dat zou zelfs 'een van de wezenskenmerken van dit project' zijn: 'De Nederlandse cultuur, zowel in engere als in bredere zin, is immers nog springlevend en de bijbel speelt daarin nog dagelijks een aanwijsbare rol. Zolang die situatie voortduurt, zal er voortgebouwd worden aan www.bijbelencultuur.nl. We nodigen u graag uit om uw steentje bij te dragen. Als u voorbeelden kent van de invloed van de bijbel op de Nederlandse cultuur die op deze site niet mogen ontbreken, kunt u schrijven naar de redactie.' Dat is echter niet genoeg. Het kan en moet spannender. Er is op dit moment van alles gaande in Nederland op het terrein van

bijbel en cultuur. Er is behoefte aan een goede website die dat in beeld brengt, die onderscheid aanbrengt tussen zin en onzin, die ruimte geeft voor discussie. Er zou dus ook ruimte moeten zijn voor materiaal in woord, beeld en geluid dat niet bij voorbaat de tand des tijds lijkt te zullen doorstaan. Daar is enige moed voor nodig, maar het past wel bij dit medium.

De voorbeelden liggen voor het oprapen. Kijk maar in de rubriek 'Debatwaardig' van dit nummer van Theologisch Debat. Neem nu het recente toneelstuk 'Braambos' van de ook daarin genoemde Willem Jan Otten. Een criticus merkt op dat Otten het publiek waarschijnlijk eenzelfde openbaring wil bieden als eertijds God aan Mozes. En de filosoof Ger Groot geeft aan waarom het toneelstuk zoveel reacties oproept: 'Gelovig of ongelovig, we zijn dieper door het christendom gevormd dan we willen toegeven.' Ook kan men zich afvragen of deze website niet een geschikte plaats is om in te gaan op de discussie die de film 'The Passion of the Christ' van Mel Gibson losmaakt. Dat is weliswaar geen Nederlands cultuurproduct, maar zo'n film zal voorlopig wel in sterke mate mede bepalen hoe men in onze samenleving tegen dit bijbelgedeelte aankijkt. Waarom zou je discussie overlaten aan ongenueanceerde schreeuwers? In zo'n geval zouden er dan ook wat meer links naar relevante websites gegeven kunnen worden. Het huidige rijtje biedt weinig meer dan wat verwijzingen naar musea. Men zou kunnen verwijzen naar een plaats waar men eenvoudig de 'trailer' van de film kan laden. Er zijn nog veel meer onderwerpen en links te bedenken waarmee deze website met de middelen van internet beter zou kunnen inspelen op de manier waarop de bijbel leefde en voortleeft in onze cultuur.

Dr. Klaas Spronk is werkzaam als onderzoeker Oude Testament aan de Theologische Universiteit Kampen en als geestelijk verzorger werkzaam in een verzorgingstehuis.